

منتخب زندگینامه یکصد و ده چهره از

آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران

بارقه‌های آفتاب

جلد چهارم

دکتر علی اکبر ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۹	سعدی (قرن هفتم هجری)
۱۹	زندگی
۲۳	ممدوحان سعدی
۲۵	معاصران
۲۶	استادان
۲۶	آثار سعدی
۲۹	نمونه‌ای از گلستان
۲۹	سبک
۳۵	سَلَمی نیشابوری، ابو عبدالرحمان (۳۲۵-۴۱۲ق)
۳۵	زندگی
۳۷	استادان

۳۸	شاگردان
۳۹	اندیشه و افکار
۳۹	آثار
۴۵	سنایی غزنوی (قرن ششم هجری)
۴۵	زندگی
۴۹	استادان
۵۰	شاعران معاصر
۵۰	بزرگان و معدوحان هم‌عصر
۵۱	مذاهب
۵۲	آثار
۵۳	سبک
۵۹	سهروردی، شهاب‌الدین (۵۴۹-۵۸۷ ق)
۵۹	زندگی
۶۱	افکار و اندیشه‌ها
۶۸	آثار
۶۸	الف) آثار عربی
۶۹	ب) آثار فارسی
۷۳	سید حیدر آملی (۷۲۰- زنده در ۷۸۲ ق)
۷۳	زندگی
۷۵	آثار
۷۷	اندیشه‌ها
۸۳	شاه اسماعیل (۸۹۲-۹۳۰ ق)
۸۳	زندگی
۸۸	کشورداری و مواضع سیاسی

۸۸	اقدامات عمرانی
۸۹	آثار شاه اسماعیل و جایگاه ادب و هنر
۹۳	شاه عباس اول (۹۷۸-۱۰۳۸ ق)
۹۳	آغاز کار
۹۵	صلح با عثمانی
۹۵	جنگ با ازبکان
۹۶	اصلاحات نظامی
۹۷	تسخیر لار و بحرین
۹۸	شکست عثمانی
۱۰۰	تسخیر قشم و هرمز
۱۰۱	مرگ شاه عباس
۱۰۱	سیاست و کشورداری
۱۰۹	شوشتری، میر عبداللطیف (۱۷۲ ق)
۱۰۹	زندگی
۱۱۳	تحفة العالم
۱۱۷	شیخ بهایی (۹۵۳-۱۰۳۰ ق)
۱۱۷	زندگی
۱۳۱	استادان
۱۳۲	شاگردان
۱۳۳	عقاید و شیوة زندگی
۱۳۴	اقدامات عمرانی
۱۳۷	آثار
۱۳۳	شیرازی، قطب الدین (۶۳۴-۷۱۰ ق)
۱۳۳	زندگی

۱۳۷	استادان
۱۳۸	شاگردان
۱۳۹	جایگاه قطب‌الدین
۱۴۰	آثار فلسفی
۱۴۵	آثار نجومی
۱۴۶	آثار ریاضی
۱۴۶	آثار پزشکی
۱۵۳	شیخ طوسی (۳۸۵-۴۶۰ ق)
۱۵۳	زندگی
۱۵۵	رهبری جامعه شیعه
۱۵۷	شاگردان
۱۵۷	اندیشه و افکار
۱۵۸	آثار
۱۶۵	شیرازی، عبدالصمد (قرن دهم هجری)
۱۶۵	زندگی
۱۶۸	آثار
۱۷۳	صائب تبریزی، محمدعلی (۱۰۱۶/۱۰۱۰-۱۰۸۱ ق)
۱۷۳	زندگی
۱۷۷	شاعران معاصر
۱۷۷	افکار و مذهب
۱۷۸	آثار
۱۷۹	سبک
۱۸۵	صوفی وازی، عبدالرحمان (۲۹۱-۳۷۶ ق)
۱۸۵	زندگی

۱۸۷	آثار.....
۱۹۳	طبری، ابوالحسن (قرن چهارم هجری).....
۱۹۳	زندگی.....
۱۹۴	آثار.....
۲۰۱	طبری، ابوجعفر محمد بن جریر (۲۲۴ / ۲۲۵ - ۳۱۰ ق).....
۲۰۱	زندگی.....
۲۰۵	استادان و شاگردان.....
۲۰۷	آثار.....
۲۱۵	طوسی، خواجه نصیرالدین (۵۹۷ - ۶۷۲ ق).....
۲۱۵	زندگی.....
۲۱۸	استادان.....
۲۱۹	رصدخانه مراغه.....
۲۲۰	جایگاه علمی.....
۲۲۰	۱. ریاضیات.....
۲۲۱	۲. فلسفه.....
۲۲۱	۳. علم اخلاق.....
۲۲۲	۴. نجوم.....
۲۲۲	آثار.....
۲۳۱	عبدالقادر حافظ مراغی/مراغه‌ای (قرن هشتم هجری).....
۲۳۱	زندگی.....
۲۳۵	آثار.....
۲۳۸	عبدالقادر از دیدگاه دیگران.....
۲۴۱	نمایه.....

مقدمه

در طی مراحل طراحی و شکل‌گیری طرح تألیف ۱۱۰ عنوان کتاب تک‌نگاری دربارهٔ بزرگان تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی به این نتیجه رسیدیم که مناسب است فهرست مصوری از ۱۱۰ نفر از بزرگان علم و فرهنگ اسلام و ایران را به عنوان مکمل تک‌نگاری‌ها منتشر کنیم. از دل‌بستگی‌های این‌جانب، ارائهٔ «تصویری» از این دانشمندان بود. همواره در کشورهای گوناگون کوشش‌هایی در به تصویر کشیدن چهرهٔ بزرگان و اندیشمندان گذشته، کسانی که پیش از ورود صنعت عکاسی به کشورهای اسلامی می‌زیسته‌اند، وجود داشته و دارد. این تصاویر در قالب تمبر، نقاشی، مینیاتور و مانند آن

روانۀ بازار شده و متأسفانه در ورای برخی از آنها سو - نیت نیز دیده می‌شود.

از دیگر سو، در کشور ما نیز در طی دهه‌های گذشته برای به تصویر کشیدن چهرۀ بزرگان کوشش‌هایی شده است. بر همین اساس است که امروزه ما بر سر شکل ظاهری و چهرۀ حکیم ابوالقاسم فردوسی، براساس تندیس ساخته‌شده در میدان فردوسی تهران، حکیم ابوعلی سینا، براساس نقاشی‌ها و تمبرهای تصویرشده از شیخ‌الرئیس، و چند شخصیت دیگر، تفاهم ذهنی داریم و هرگاه که نامی از این بزرگواران به میان می‌آید، بی‌اختیار همین تصاویر کمابیش استانداردشده در ذهن همه ما نقش می‌بندد.

براساس همین تجربه اندک، به منزله بخشی از تجربه‌های مجموعه آفتاب، گروهی به سرپرستی این‌جانب مصمم شدند تا در کوششی اولیه تصویری از ۱۱۰ تن از اندیشمندان دورۀ اسلامی را فراهم کنند.

برای رسیدن به این مقصود، مؤلفه‌هایی هم تدبیر کردیم. این مؤلفه‌ها بدین قرار است:

الف) این کوشش نخستین کوشش فراگیر برای تصویرسازی بزرگان و آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و ایران در

کشورمان است. بر این اساس، همه تصاویر را باید تنها و تنها «ویرایش اولیه و خام» به حساب آورد.

این تصاویر را فقط باید نخستین کوشش‌ها برای یکسان‌سازی چهره بزرگان ما دانست که نهایی‌شدن آن همکاری همه هنرمندان و اهل فرهنگ را می‌طلبد.

ب) در چندین مورد، چه براساس قرائن تاریخی و چه براساس سابقه هنری، تصاویری از چهره هنرمندان تهیه شده و مورد قبول جامعه نیز قرار گرفته است. از جمله تصاویر حکیم ابوالقاسم فردوسی و شیخ الرئیس، که پیش از این بدان اشاره شد، و تصویری که از سوی بنیاد حکمت اسلامی صدرای در چند سال گذشته برای صدرالمآلهین ارائه شده است. در کوشش حاضر، سعی شده است همه این تصاویر جمع‌آوری شده و براساس همین الگوها تصویری (که جدید نیست) طراحی شود. بر این اساس، ما چهره جدیدی از چهره‌هایی با تصاویر جاافتاده ارائه نداده‌ایم؛ بلکه در جهت یکسان‌سازی مجموعه حاضر، کوشیده‌ایم شکل هنری یکسانی با دیگر تصاویر مجموعه تهیه شود. از میان نمونه‌های تاریخی نیز دست کم باید از دو تصویر یاد کرد. یکی، تصویری که از میرزا صائب تبریزی در یک مجموعه خطی اشعار و به خط

خود او وجود دارد (این مجموعه با نام سفینه صائب با کوشش مشترک دانشگاه اصفهان و مرکز احیای میراث اسلامی در سال ۱۳۸۵ ش در اصفهان به چاپ رسیده است) و دیگر، تصویری که در کاخ چهلستون اصفهان از شاه عباس صفوی در یک مجلس بار عام تصویر شده است. در هر دو مورد ما از همین تصاویر برای ارائه چهره آن‌ها استفاده کردیم.

ج) در طرح حاضر کوشیدیم از همه امکانات و تلاش‌های سابق بر این مدد جویم. تقریباً همه تمبرهای چاپ‌شده طی نزدیک به ۱۰۰ سال گذشته در ایران را بررسی کردیم. همچنین کوشیدیم همه مجسمه‌های موجود از اندیشمندان و بزرگان فرهنگ و کشورمان را، در سراسر ایران، بررسی کنیم. بر این اساس، همه مجسمه‌های بوستان‌ها و موزه‌های تهران و شهرستان‌ها (از جمله تبریز، اصفهان، کاشان، نیریز، فارس، جزیره کیش) را بررسی و از آن‌ها عکس تهیه کردیم.

د) نکته دیگر، توجه به آداب و نوع لباس مردم بوده است. از نظر سنتی، تا همین چند دهه پیش استفاده از کلاه یا هرگونه سربازار در میان مردم، به ویژه مشایخ، ضروری بود و ظاهرشدن در انظار با سر برهنه (به قول شادروان پروین اعتصامی «بی کلاهی») نوعی ناهنجاری اجتماعی به‌شمار

می‌آمد؛ بنابراین، در همهٔ موارد کوشیدیم با بررسی و مطالعهٔ تطور «سرابزار ایرانیان» تصویری بدون این پوشش تهیه نکنیم. اگرچه متأسفانه و براساس غفلت از این رکن مهم آداب ایرانی طی چند سال گذشته تصاویری از بعضی از اندیشمندانمان طراحی شده که این موضوع مهم در آن مورد غفلت قرار گرفته است. اگر تصویری با این نوع نقایص تهیه شده و مقبولیت عام هم پیدا کرده است، ما نیز از همان تصویر استفاده کرده‌ایم.

ها اگرچه تاکنون چند پژوهش مفصل دربارهٔ پوشاک ایرانیان صورت گرفته، تا رسیدن به سرمنزل مقصود و ارائهٔ مدلی «بصری» از پوشاک ایرانیان در نقاط گوناگون کشور و در ادوار گذشته راه درازی باقی مانده است.

برای جلوگیری از نقص و اشتباه فاحش در نخستین کوشش خود در این مقوله، صلاح آن دیدیم که در نخستین ارائهٔ تصویر از چهرهٔ این بزرگان، همهٔ تصاویر در قالب نیم‌تنه تهیه شوند تا، با استفاده و پشتیبانی از پژوهش‌های مفصل و نهایی دربارهٔ پوشاک اقوام مختلف، در ویرایش‌های بعدی، تصویر تمام‌قد این افراد تهیه شود.

و) علاوه بر تصویری که برای هر یک از اشخاص آورده شده، مقالهٔ زندگی‌نامه‌ای کوتاهی هم برای آن شخص تهیه شده تا اطلاعات اولیه دربارهٔ تاریخچهٔ زندگی این افراد ارائه دهد.

ز) ترتیب آوردن زندگی‌نامه‌ها و چهره‌ها الفبایی است. در مواردی نتوانسته‌ایم اسم اشهر افراد را ملاک معرفی آنها قرار دهیم؛ چون کوشیدیم پراکندگی ۱۱۰ زندگی‌نامه در شش مجلد براساس روشی آماری و منطقی صورت گیرد.

باز هم تأکید می‌کنم که این کوشش تنها صورتی اولیه برای ارائه این تصاویر است. هنوز راه درازی باقی است تا همه این تصاویر مقبولیت یابد و توسط نهادهای دولتی به عنوان استاندارد چهره آنان معرفی شده و شکلی کاملاً هنرمندانه از آنان نقاشی شود.

مجموعه حاضر حاصل کوشش افراد بسیاری است. ضروری است از همه این عزیزان به ویژه خانم‌ها مهناز مقدسی و شیدا اسماعیلی و آقایان محمد دیبافرد، هومن عباسپور، مهدی حبیبی، اسماعیل ناظم‌نیا، و اکبر ساعتچی، که در تهیه این مجموعه تلاش فراوان کرده‌اند، نهایت قدردانی را به عمل آورم.

دکتر علی اکبر ولایتی